

artistic works, which opens before contemporary human unknown pages of the most horrible period of Ukrainian history. Suggested researching work analyses literary peculiarities of the interpretation such facts as losing by the Ukrainian people national identity, history and even rights to be Ukrainians.

All these facts are the results of the implementation of the communistic politic on the territory of Ukraine during 1920–1930s. After Erich Fromm's theory of "escape of freedom" and creation of "mass man" all the events (Holodomor, repression, killing of national elite) which took place at the beginning of the soviet occupation of Ukraine was common for the totalitarian regime.

Key words: literature, totalitarianism, mass consciousness, identity, freedom.

УДК 821.161.2-17 «17»

Віта Саранин

«ОНА ПОХОЖА КАК БИ НА САТИРУ...» ПОЕТИКА «САТИРИЧНОЇ КОЛЯДИ»

У статті розглянуто особливості рецепції жанру сатири в українській літературі другої половини XVIII ст. Розкрито риси індивідуальності автора та його позицію щодо предметів осміяння (викриття) у вірші «Сатирична коляда». Зазначено, що у силовому полі авторської уваги перебувають актуальні проблеми суспільного життя: станова нерівність, корумпованість суду, сваволя старшини, аморальність духовенства тощо. Конкретний прецедент (заборона займатися традиційним промыслом — винокурінням) стає у «Сатиричній коляді» поштовхом до творення «зводу» подій і свідчень, у якому ретельно фіксуються прояви соціальної несправедливості й людської недосконалості.

Ключові слова: стильовий синкретизм, бароко, класицизм, Просвітництво, комічне, гумор, сатира, антитеза, іронія.

Сатиричні вірші другої половини XVIII ст. нечасто опинялися в центрі наукової обсервації українських дослідників. Віднайдені, прокоментовані й уперше опубліковані переважно у 80-ті рр. XIX ст., вони перевидавалися в антологіях і хрестоматіях, становили собою відповідний фактаж в історіях української літератури як артефакти, що ілюстрували тематичну й жанрову різноманітність вітчизняного письменства, однак не були об'єктами комплексного дослідження.

Окремі твори розглядали В. Резанов («Плач київських монахів») [11, 255–263], П. Єфименко («Сатирична коляда») [6, 543–551]. Риси «суспільної сатири» виокремив М. Возняк у великодньому діалозі, «де виступає двоє селян Жоврид і Онопрій, його жінка Педора та його син Педь» [4, 281]. Студії українських літературознавців 30–80-х рр. XX ст. щодо віршованих сатир переважно засновувалися на соціологічній методології, тож тематичними акцентами у них виступали політичні, економічні, станові проблеми української дійсності, тенденційна авторська позиція у їх тлумаченні тощо. Приміром, Л. Махновець у передмові до антології «Давній український гумор і сатира» вірші «Сатирична коляда», «Плач київських монахів»,

«Сатира на слобожан», «Доказательства Хама Данилея Кукси потомствені», а також «Істовідь» Івана Некрашевича та «Пісню 10» Григорія Сквороди називав «суто сатиричними» й означував їх як «демократичну сатиру», що «викричала паразитичне життя і пороки панівних класів» [7, 25], тобто зосереджував увагу на історико-культурному тлі і проблематиці названих віршів, до того ж добачав у них «елементи реалістичності» [8, 11]. О. Мишанич указував на продуктивність жанру сатири XVIII ст., констатував, що її автори «переходять від критики окремих, часткових явищ до викриття суспільних вад, що надає цим творам широкого соціального узагальнення» [8, 12–13].

У розвідці В. Шевчука «Сатирична вірша 1764 року» та «Плач київських ченців» розглянуті у бароковому стильовому форматі. Дослідник уписав їх у контекст функціонування сатири як жанру і прийому в українській літературі XVII–XVIII ст., установив авторство, виявив історичну, соціально-політичну і морально-етичну зумовленість тематики, розшифрував підтексти, хоч «сатира, як правило, підтекстів не творить, а висловлює речі відкрито, вживаючи шаржування, згущення фарб, публіцистичного запалу тощо» [13, 556].

Оскільки ж «наші пам'ятки особливі» [13, 556], то у них, окрім конкретного інформаційного приводу (впровадження монополії на винокуріння, секуляризація монастирських земель), є, на думку В. Шевчука, затаєні злободенні сюжети і суспільні колізії. Без сумніву, його історичні коментарі щодо суспільно-політичних, церковних та мистецьких реалій 60-х рр. XVIII ст., обсяжний літературний фактаж, міркування про стильові аспекти віршів мають велику пізнавальну значущість. Проте в «Музі Роксоланській» подибуємо експресивні оцінки постаті автора (інока Якова), якого названо «типовим підхлібником-москвофілом» [13, 558], «вірнопідданим блюдолизом» [13, 559], реакційним письменником, твори якого «є симптоматичними для епохи падіння Козацької держави і визначають чималою мірою падіння і тих високих традицій давньої української літератури, які та держава культивувала» [13, 560].

Тож соціологічна чи еволюціоністська методологія дослідження, яка часто використовується для встановлення історичної зумовленості, констатації викривального пафосу, з'ясування громадянської чи морально-етичної системи авторів, наявності / відсутності суспільного чи наукового прогресу в їхніх ідеях, не дає системного розуміння феномену сатири другої половини XVIII ст. Це складні за змістом і формою віршовані тексти, породжені перехідною ситуацією вітчизняного письменства. Сатирі властиві суспільно-політична чи ідеологічна злободенність, «жива актуальність» [2, 936], які, буває, втрачаються з плином часу, залишаючись літературними прецедентами. До того ж тенденційна пристрасність, суб'єктивність оцінок і суджень автора можуть видаватися дослідникові однозначними, застарілими, а авторська індивідуальність і позиція щодо предметів осміяння — тлумачитися як реакційні тощо. Цим спричинена складність вивчення сатиричних віршів на змістовому рівні. Водночас виникає закономірна потреба їх об'єктивного осмислення як естетичного явища, як доконаного літературного факту своєї доби, поглиблення образу автора в синкретичній стильовій парадигмі другої половини XVIII ст., зокрема систематизації риторичних концептів його самосвідомості (картини світу), реалізованих у конкретному тексті.

Одним із найбільш згадуваних у літературознавстві творів є «Сатирична коляда» (інші назви — «Сатира невідомого селянина», «Сатиричний вірш 1764 года декабря 23 дня. К.Р.»). Як і більшість сатир, це «вірш із приводу». У силовому полі авторської уваги перебувають актуальні проблеми суспільного життя: станова нерівність, несправедливість і корумпованість суду, сваволя старшини, аморальність духовенства тощо. Формальним приводом до написання «Сатиричної коляди» став універсал Кирила Розумовського 1761 року про заборону винокуріння «всім, за винятком

духовних і світських землевласників та козаків, що мали власні ґрунти та лісові угіддя» [9, 58]. Загалом за його гетьманування, як зазначає О. Пивоваренко, «проводилась послідовна політика витіснення дрібних виробників горілки <...> Натомість спостерігався процес укрупнення винокурень, які належали козацькій старшині та великим землевласникам» [9, 58]. Конкретний прецедент заборони займатися традиційним промислом, який засвідчує тенденцію до обмеження економічних і соціальних свобод простолюду, став для автора «Сатиричної коляди» поштовхом до творення «зводу» подій і свідчень, у якому ретельно фіксуються прояви несправедливості у соціумі й дисгармонії у світі. На позір, явища ці з різних світоглядно-стильових матриць: справедливість і впорядкованість суспільних відносин толерує просвітницький класицизм, а співмірність людської душі духовному ідеалові видається бароковим принципом. Проте в аналізованому вірші вони нерозривно поєднуються, структурують синкретичну стильову парадигму авторського мислення.

«Сатирична коляда» — це традиційний для поезики епохи риторизму текст: триєдина конструкція (вступ-код, основна частина з кількома складними підтемами, висновок-розкодування), ефект промови обізнаного оповідача перед уявним слухачем (читачем), який досягається завдяки апеляції до особистого досвіду, риторичним питанням й вигукам, що не потребують прямої відповіді, тощо.

У вступі оповідач звертається до поважної особи з передмовою-присягою:

*Милостивий государ!
Відая вашу к наукам охоту,
Посилаю от себе к вам работу.
Она похожа как би на сатиру,
Только достойна ли явиться миру?*
[12, 192].

Виходить, що сатира у розумінні автора і його персонажа виступає наслідком ретельної праці, плоди якої може поцінувати шляхетна, освічена й допитлива людина. Цілком імовірно, що й оповідач, й адресат видобули це знання з академічних піітик, одна з яких, наприклад, твердить: «...сатира має бути в'їдливою і дотепною, бичуючи людські пороки» [10, 438], а інша — що це «розповідь, в якій дається певна оцінка пороків, викриваються лихі люди, малодушні, невдячні, ганебні, злодії, жадібні, п'яниці, ліниві, зухвалі, вказується на шкоду від їхніх пороків і користь від чеснот або зображується сама дійова особа, наче на малюнку, з уяви» [5, 347–348]. Автор і реципієнт добре розуміються на вимогах до змісту й форми такої поезії, здатні звірити рівень даної «роботи» з каноном, зокрема взірцевими текстами Варрона, Теренція, Горація, Ювенала чи Лукулла.

За влучним зауваженням І. Бондаревської, «сатира — справа освічених, які перебирають собі право бути над подіями і впливати на них» [3, 235]. Цьому твору, справді, властиві соціально-викривальний пафос відображення негативних явищ і фактів, суворість і тенденційна пристрасність автора щодо осміяння й заперечення людських вад і виявів соціального зла, безапеляційність оцінок і суджень про принижений ідеал чесноти та моральне падіння сучасників. Тож, на перший погляд, це «чиста» сатира у класицистичному її розумінні з характерною однозначністю у творенні «дійсності як недостатності», яка протиставляється «ідеалу як вищій реальності» (Ф. Шіллер). Протиставлення дійсного (як є) й належного (як має бути) виступає проблемним ядром, відповідно, формотворчим засобом у «Сатиричній коляді» є наскрізна антитеза. Контрастні пари тут становлять собою істина й брехня, розум і безглуздя, справедливість і кривда, багатство і бідність, чеснота й аморальність, минуле й теперішнє. Я-герой, одягнувши маску простака, вдається до риторичних питань про конкретні події, які, втім, передбачають відповіді гострі питання його сучасності.

*Не знаю, з чого панам заперить пристало,
Чтoб люди не робили горілки немало;
Лі у них толстие постухають брухи,
Єжелі нароблять нем'яжкой сивухи?
Лі у них в корпусі умалиться росту,
Как знатиметь посполство горілку непросту?*
[12, 192].

З нарочитою наївністю він дивується, що спричинилося до заборони гуральництва, адже «горілку робляли» і пани, і посполиті, при цьому знали міру й у виготовленні, і у споживанні. Виявами безміру, що трактуються як прецеденти, варті несхвального обговорення й осміяння, у «Сатиричній коляді» є конкретні випадки з пияками («гнусним народом») у Погарі, де «іной можець просидіть з вином дней три парі» [12, 193], у Стародубі, де якийсь литвин «з похмілля за вино отдал би дитину» [12, 193], на Січі, «где іной вихмелиться на год всього дважди», а котрийсь фізично слабший — «только однажди, / І то в страсну п'ятницю» [12, 193]. Останню фразу можна тлумачити і як стану антипатію монаха (автор — інок Яків) до козацької вольниці, і як іронічне покликання на «гуляння», пиття «меду-горілочки» «не день, не два, / не одну нічку та й не годиночку», що часто згадувалися у живій історії та фольклорі.

У забороні винокуріння оповідач убачає не соціально-економічний чи правовий, а насамперед моральний сенс, тобто тлумачить гетьманський універсал як «закон» (у християнському його розумінні), що начебто покликаний регулювати норови громади й поведінку індивіда. З цієї

точки зору він розглядає чесноти тих, хто призначений владою контролювати виконання нових приписів: ними, ймовірно, стануть ті, хто «будет жить в правду, кто будет смілий». Проте реальність контрастує з ідеалом, бо замість моральних взірців над людьми панують ті, хто «всякий день ходить п'яний от людської крові». Світ облаштовується парадоксально, він наче перевертається з ніг на голову, травестується, бо істинне втрачає первісний сенс, аморальне сприймається як достойне: той, хто «шибениці годний», здобуває «чин благородний», суд вершить той, кому слід сидіти на підсудній лаві. При цьому у вірші такі випадки трактуються не як часткові, а як загальні. Проблема занепаду моралі, онтологічна криза, якими переймається оповідач, стосується всього «отечества любезного», яке втратило свою етичну основу, традиційну рішучість у боротьбі з беззаконням. Риторичні питання, розходячись концентричними колами по цій частині вірша, відгукуються відповідями-нанизуваннями, які підсилюють риторичний пафос викриття змізернілої держави та її визначних громадян:

*Где твой мужественный дух,
где скоро розправа?
Щезла, вмерла, пропала,
моль з'їла іржава!*
[12, 193].

Виявляється, «отечество» (державна і традиційний суспільний договір) руйнується не через пияцтво простолюду, а через сваволю, корупцію і культ багатства, який сповідують можновладці, бо ж «тепер як кто з патроном да денег довольно, / Тому убить, і грабить, і розбивать вольно» [12, 193]. Для підтвердження правдивості цієї тези інок Яків описує сучасників — панів з містечка Зіньків на Полтавщині Розовського й Бурковського, «что накормили людей і хлібом, і сіллю / — Ні одного загнали з дітьми в богадільню» [12, 193]. Замість того, щоб плекати у собі християнські чесноти милосердя й людяності, значні особи творять зло, відбираючи останнє у беззахисних земляків. Прикметно, що у вірші вони подібні до персонажів вертепу. Місцем розгортання сюжету є Зіньків, в уявних декораціях якого «іспервоначала вийдет пан Розовський, / А потом милостивець стрінет — пан Бурковський» [12, 193] і діятимуть, як злотворці, слуги Ірода й нечистого, потвори, аморальність яких призводить до фізичного звиродніння. Ці персонажі наділені гротескними рисами: у них «зуби больше, ніж більшого хорта», «руки страшні, нежелє когті в чорта», котрийсь із них за тривалий час володарювання у містечку «чоловік ізо сто з'їл — з хатами, з барканом!» [12, 193]. Утім, Зіньків перестає бути локальним центром

несправедливості (християнської «неправди»), а виступає лише елементом у бароковому каталозі свідчень про «всякі городи» зі своїми «звичаями і правами» (Сорочинці, Погар, Київ, Трипілля, Васильків, Глухів тощо). У кожному з них простежуються конкретні негативні події чи явища життя, про які, ймовірно, знають і добре інформований автор, і реципієнт, але скрізь панує беззаконня, яке своєю чергою породжується гріхом, відступленням від правди. Тож «*Ні одного не сищеши малого куточка, / Чтоб где лиха не була великая бочка!*» [12, 193]. Власне, автор синтезує сучасну йому проблематику, акцентуючи увагу на тотальності морального падіння «вищих», створення «антисвіту», де все навпаки. У цьому перевернутому світі сотник і отаман радіють, коли з'являються «вор чи дівства губитель», бо можуть за хабар не притягти злочинця до відповідальності, тому виступають «янголами-охоронцями» грішників. Священики замість того, щоб повчати православний люд, як добродібно жити, байдуже виконують ритуали і цинічно мислять, «как би винесть карман непорожній», сприяють поширенню серед мирян забобонів і формального чи безвідповідального ставлення до Таїнств (сповідь, причастя, шлюб). Гострому сатиричному осміянню у вірші піддані ченці, на позір, «добрії, гордостю не п'яні» «духовнії люде», котрі насправді «в розкошах погрязли, як мідь в океані». Автор викриває подвійне монаше життя, яке на словах сповнене аскези й милосердя, а на ділі зведене до задоволення примітивних фізіологічних потреб та жадоби до матеріального стягання, завуальованого вдаваною добродібною. Досягненню його мети сприяють натуралістичні описи зовнішності й поведінки мешканців київських обителей:

*Как заморить себе, бідний,
да выйде из кельи,
Всилу, мертвецъ, за брюхом
дойдет до вечерни.
Не розсуждаютъ плотски,
но мислят по духу,
На скріпленіє стомаха
п'ють добре сивуху!
Где старецъ стоить соборный
в начальной скважні,
Редькой да горілкою смердить
на три сажні!* [12, 195].

У тлумаченні автора-оповідача «Сатиричної коляди» чернече життя являє собою імітацію істинного послуху, бо монахи не усамітнюються у скитах («внутренній пустині»), а розкошують у прикіївських селах чи багатих міських кам'яницях, не мандрують до Гробу Господнього

чи Риму, а «странствуютъ» на Поділ, не посту-ють, тішачи черева багатими найдками і напо-ями, порушують заповіді бідності й відкидання мирської марноти, заводять великі господарства і витрачають час і зусилля на судові позови. Властивий багатом сатиричним віршам другої половини XVIII ст. мотив несправедливого, корумпованого суду у творі реалізується через згадки про численні «ябеди» духовних і світських можновладців на чесних людей, маніпуляції з тлумаченням законів «біглим юристом», котрий «как пером нічого не зможе, / Непорожнім карманом в том собі поможет, / Хоть учует за вину далеку Камчатку; / Но осли вор лиш ставитъ денежную взятку, / Знает, что на берет денег хоть разбоєм, — По всей моді чаёт жить дома і з покоєм» [12, 197].

«Сатирична коляда» являє собою просвітницьке узагальнення моральних та соціальних проблем 60-х рр. XVIII ст. Разом із тим вона виступає каталогом «гріхів розмаїтих», вад суспільства і людини, здійсненим під знаком барокової морально-риторичної системи знання. Такий розлогий текст з масою персонажів і деталей потрібен авторові для зосередження читацької уваги на істинних проблемах суспільного буття, до яких винокуріння не належить, бо, на його думку, «лучше би пороки у сильних істребляти, / Нежелъ робить горілку бідним запрещати» [12, 198]. Теза щодо нагальної потреби боротися з «пороками» виводить «Сатиричну коляду» за межі просвітницької теми приниженої чесноти: тут сатира картає і висміює гріх, немудре відступлення людини і людства від християнської добродібності, спрямовується на спасіння хоч однієї душі, яку справедливо оцінить Господь: «*Сонця, луни, звїзд, землі вірний управитель, / Исправитъ все і бідних буде защититель*» [12, 198].

Вірш написаний «декабря 23 дня» — перед Різдом Христовим і названий автором «колядою» («не громкая моя бідна коляда» [12, 158]). Персонаж постає як колядник у масці («машкарі»), за якою можна приховати справжню особу, і як учасник містичного карнавалу. Це пародія на колядку, «антиколядка», яка віддзеркалює антисвіт ідеалу божественної гармонії, ладу в громаді, згоди в сім'ї і добробуту в домі. Перед Різдом величають людину незалежно від її стану, статусу чи багатства: кожен пан-господар вартий пошани, у свято перед Богом усі рівні. Зокрема, колядка «Бог предвѣчний народився...» була дуже поширена у XVIII ст. і навіть увійшла до Почаївського «Богогласника». Про неї М. Возняк писав: «Тріумф убогості. Залюбки підкреслює коляда, що бідні вівчарі випередили трьох царів вклонитися тому, хто народився в убогій стайні чи шопці, бідніший від найбідніших на землі, бо лежить на сні й зимно терпить; *творитель дрижитъ, котрій въ рукахъ свѣтъ держитъ*. Убога проста людина відчуває,

що свято народження Христа — це одночасно її свято, апофеоз убогості, зрівняння її з верствами, які, може, й за людину її не мають; не тільки зрівняння, а й вивищення, бо чудо втілення й відкуплення відбулося в її обставинах, в її становищі та скромних умовах життя» [4, 304]. Так само оповідач «Сатиричної коляди» може говорити з адресатом, як із рівним, нагадувати співгромадянам про істинний сенс Різдва, вірити у вищу справедливість, у Господню ласку для принижених і бідних, висміювати грішників і славити людей чесних. Натомість у «світі навпаки» кожен пан може бути знеславлений. Маска невченого селянина, простака, дозволяє невпізаному колядникові кепкувати, блазнювати, казати гірку правду, не боячись переслідування. Тож автор аналізованого вірша вдягає «машкару», аби акцентувати увагу на потребі життя у християнській ціннісній

системі. Його твір — «как би сатира», бо виходить за межі класичного канону, вирізняючись складністю композиції й розгалуженістю сюжету, значною кількістю персонажів і колізій, наявністю алюзій і підтекстів.

Особливістю «Сатиричної коляди» є органічне перетікання матеріалу з життя автора у твір, універсалізація його особистого досвіду. Ролі автора вірша — простака, блазня, шукача правди, оповідача — властиві естетичній природі барокового тексту. Перед читачем постає бароковий твір як зведення, як складна й багаторівнева конфігурація смислів, де антитеза й іронія виступають сюжетово- та образотворчими чинниками. Водночас орієнтація на обізнаного (освіченого та поінформованого) читача дозволяє говорити про класицистичні елементи авторської свідомості.

ДЖЕРЕЛА

1. Бахтин М.М. Рабле и Гоголь / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. — 2-е изд. — М. : Худ. лит., 1990. — С. 526–536.
2. Бахтин М.М. Сатира / М.М. Бахтин // Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А.Н. Николюкина ; Ин-т науч. информации по общественным наукам РАН. — М. : НПК «Интелвак», 2003. — С. 935–950.
3. Бондаревська І.А. Парадоксальність естетичного в українській культурі XVII–XVIII століть / І.А. Бондаревська. — К. : ПАРАПАН, 2005. — 307 с.
4. Возняк М. Історія української літератури / М. Возняк. — Л. : Світ, 1994. — Т. 2. — 389 с.
5. Довгалевський М. Сад поетичний / М. Довгалевський // Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV — XVI століття) та в епоху бароко (кінець XVI — XVIII століття) : в 4 кн. / кер. проекту проф. В. Яременко ; упоряд.: В. Шевчук, В. Яременко. — К. : Аконіт, 2006. — Кн. 4: Література пізнього бароко. — С. 226–529.
6. Ефименко П. Образцы обличительной литературы в Малороссии / П. Ефименко // Киевская старина. — 1882. — Т. 1. — С. 543–551.
7. Махновець Л.Є. Гумор і сатира наших предків / Л.Є. Махновець // Давній український гумор і сатира / упоряд. текстів, вступ. ст. і прим. Л.Є. Махновця. — К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. — С. 5–37.
8. Мишанич О. Українська література XVIII ст. / О. Мишанич // Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. — К. : Наукова думка, 1983. — С. 5–27.
9. Пивоваренко О.А. Винокуріння та шинкування на Лівобережній Україні (друга половина XVII — XVIII ст.) : моногр. / О.А. Пивоваренко. — К. : НУХТ, 2013. — 161 с.
10. Прокопович Ф. Сочинения / Ф. Прокопович ; под ред. И.П. Еремина. — М.-Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1961. — 501 с.
11. Резанов В.І. Драма українська. I. Старовинний театр український / В.І. Резанов. — Вип. 6. Драма-моралітети. — К., 1929. — С. 255–263.
12. Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. — К. : Наукова думка, 1983. — 693 с.
13. Шевчук В.О. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. / В.О. Шевчук. — Кн. 2: Розвинене бароко. Пізніє бароко. — К. : Либідь, 2005. — 728 с.

Vita Sarapin

«ОНА ПОХОЖА КАК БЫ НА САТИРУ...» ПОЭТИКА «САТИРИЧЕСКОЙ КОЛЯДЫ»

В статье рассмотрены особенности рецепции жанра сатиры в украинской литературе второй половины XVIII в. Раскрыты черты индивидуальности автора и его позиция относительно предметов осмеяния (разоблачения) в стихе «Сатирическая коляда». Отмечено, что в силовом поле авторского внимания находятся актуальные проблемы общественной жизни: сословное неравенство, коррумпированность суда, произвол старшины, аморальность духовенства и пр. Конкретный прецедент (запрет заниматься традиционным промыслом — винокуреннием) становится в «Сатирической коляде» толчком к созданию «свода» событий и свидетельств, в котором тщательно фиксируются проявления социальной несправедливости и человеческого несовершенства.

Ключевые слова: стилевой синкретизм, барокко, классицизм, Просвещение, комическое, юмор, сатира, антитеза, ирония.

Vita Sarapin

“SHE LOOKS LIKE A SATIRE...” POETICS OF “SATIRICAL CAROL”

The article deals with reception's peculiarities of satire genre in Ukrainian literature of the second half of the 18th century. The features of the author's personality and author's position about the objects of ridicule (exposure) in poem “Satirical Carol” are examined. In the power field of author attention actual problems of public life are analysed: social class inequality, injustice and corruption of court, arbitrariness of officer, immorality of the clergy and others. Specific precedent (prohibition to engage in traditional fishing distilling) in “Satirical carol” are the impetus to the creation of the “arch” of events and evidences, in which manifestations of social injustice and human imperfection are carefully recorded.

Key words: stylistic syncretism, Baroque, Classicism, Enlightenment, comic, humor, satire, antithesis, irony.

УДК 82-32: Олена Пчілка

Ольга Хамедова

**АВТОР І ЧИТАЧ АБО АВТОРКА І ЧИТАЧКА?
ГЕНДЕР І НАРАТИВ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ**

У статті досліджено специфіку моделювання образів автора, наратора і читача у художній прозі Олени Пчілки, визначено гендерний аспект даної проблеми. Доводиться, що комунікативні стратегії авторки враховували гендерну ідентичність свого наратора і читача. Створено власну модель читача («любої читальниці») й оповідачки як прогресивних жінок, які прагнуть до освіти і професійної самореалізації. Іронічний наратив визначив близькість світоглядних орієнтирів авторки та її читачок, які розвінчували міфи патріархального суспільства.

Ключові слова: автор, наратор, оповідачка, читачка.

Український літературний дискурс XIX століття все більше привертає увагу сучасних дослідників, а новітня методологія дозволяє реінтерпретувати літературну класику. Творчість Олени Пчілки, однієї із представниць українського літературного канону, стала об'єктом уваги багатьох літературознавців (Н. Вишневської, А. Гуляк, Л. Дрофань, О. Камінчук, Ю. Хорунжого

та ін.). Дослідники 1990-х років (Н. Вишневська, Л. Дрофань, О. Камінчук та ін.) відкрили для українського читача замовчувані твори письменниці й аналізували їх переважно у руслі народницької традиції. Сучасні літературознавці (М. Москальчук, О. Тетеріна) наголошують на «європейськості» письменниці, посилаючись, зокрема, на «вектор її перекладознавчих поглядів» [10,